

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR DEVONLARI VA ULARDAGI ADABIY JANRLAR

Akbarova Maftunaxon Iqboljon qizi

Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Zahiriddin Muhammad Boburning adabiy merosi, xususan, uning devonlari va ularda qo'llangan adabiy janrlar tahlil qilinadi. Bobur she'riyatining badiiy xususiyatlari, janr jihatlari hamda o'zbek va fors-tojik adabiyotiga qo'shgan hissasi yoritiladi. Shuningdek, g'azal, ruboiy, tuyuq kabi janrlar misolida Bobur ijodining badiiy yuksakligi va tarixiy ahamiyati o'rganiladi. Tadqiqot davomida Bobur devonining poetik tuzilishi, uslubiy yondashuvlari hamda shoirning ichki kechinmalari badiiy tasvir vositalari orqali ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Zahiriddin Muhammad Bobur, devon, adabiy janrlar, g'azal, ruboiy, tuyuq, she'riyat, o'zbek adabiyoti, fors-tojik adabiyoti, badiiy meros.

Zahiriddin Muhammad Bobur nafaqat yirik davlat arbobi va sarkarda, balki buyuk shoir va adib sifatida ham jahon madaniyati tarixida chuqur iz qoldirgan shaxsdir. Uning adabiy merosi, xususan, she'riy devonlari turkiy va forsiy tillarda bitilgan bo'lib, o'z davrining eng yetuk poetik namunalaridan sanaladi. Bobur o'z she'rlarida o'ziga xos uslub, chuqur ma'no va badiiy ifodaviylikni mujassam etgan. U ijodida g'azal, ruboiy, tuyuq kabi an'anaviy janrlarga murojaat qilgan holda ularni yangi ruhda talqin etgan. Boburning adabiy merosini o'rganish orqali nafaqat shoir sifatidagi qirralarini, balki o'z davrining ijtimoiy-ma'naviy hayotini ham anglash mumkin. Ushbu maqolada Bobur devonlaridagi adabiy janrlar va ularning poetik xususiyatlari tahlil qilinadi.

Zahiriddin Muhammad Bobur o'z davrining yirik shoirlaridan biri bo'lib, adabiyotga g'oyat boy va sarmazmun devonlarni meros qilib qoldirgan. U ijodida turkiy (eski o'zbek) va forsiy tillardan foydalanib, ikki tilda ham yuksak badiiy

asarlari yaratgan. Bobur devoni o'z davrining eng mukammal adabiy namunalaridan biri bo'lib, unda ko'plab adabiy janrlar mujassam.

Bobur devonida eng ko'p uchraydigan janrlardan biri bu g'azaldir. G'azallari orqali shoir muhabbat, sadoqat, hayot, kechinmalar, ayriliq va visol kabi mavzularni chuqur falsafiy va lirik ruhda ifodalagan. Uning g'azallari yuqori badiiy did, nozik tasvir va sodda xalqchil tilda yozilgani bilan ajralib turadi.

Bobur ijodida ruboiy janri ham muhim o'rin egallaydi. Ruboiylarida u qisqa va lo'nda shaklda hayotiy falsafalarni, shaxsiy kuzatishlarini, ijtimoiy fikrlarini bayon etgan. Bu janr orqali shoir o'zining zukko aql-idrokini va chuqur tafakkurini namoyon qilgan.

Yana bir e'tiborga loyiq janr bu – tuyuqdir. Tuyuq – to'rt misradan iborat, qat'iy qofiya tartibiga ega bo'lgan an'anaviy janr bo'lib, Bobur bu shakl orqali ham o'z fikrlarini sarmazmun tarzda ifodalagan. Tuyuqlarida u ko'pincha hikmatli fikrlar, xalqona donolik va hayotiy mulohazalarga urg'u bergan.

Boburning forsiy tilda yozilgan asarlari ham badiiy jihatdan yuksak baholanadi. Uning forsha g'azallari Sharq poetikasining eng nozik mezonlariga asoslangan bo'lib, bu asarlar Boburning ikki tilli ijodkor sifatidagi salohiyatini ko'rsatadi.

Bobur she'riyatida marsiya, qit'a, mustazod kabi janrlar ham uchraydi. Har bir janrda shoir o'zining ichki kechinmalari, tarixiy voqealarga munosabati yoki falsafiy qarashlarini ifodalashga harakat qilgan.

Boburning adabiy merosida shoir sifatidagi nozik didi, hayotni chuqur idrok etishi, xalqona ruhda yozish qobiliyati hamda turkiy adabiyotga bo'lgan sadoqati yaqqol namoyon bo'ladi. U o'z devonida o'zbek she'riyatining rivojiga ulkan hissa qo'shgan va keyingi avlod shoirlari uchun mustahkam zamin yaratgan.

Bobur she'riyati nafaqat adabiy janrlar xilma-xilligi bilan, balki badiiy ifoda vositalarining boyligi, poetik obrazlarning teranligi bilan ham ajralib turadi. U o'z g'azallarida tashbeh, isti'ora, tazod, mubolag'a kabi badiiy san'at vositalaridan mohirlik bilan foydalangan. Masalan, ko'z va dil obrazlari orqali sevgining qudrati,

zohiriy va botiniy go‘zallik kabi mavzular talqin qilinadi. Bu esa Bobur she’rlarini o‘quvchida kuchli hissiy ta’sir uyg‘otadigan badiiy asarlarga aylantirgan.

Bobur shoir sifatida nafaqat lirika bilan cheklanib qolmagan, balki ijtimoiy mavzularga ham murojaat qilgan. U ba’zan zamonasining illatlarini, nodonlikni, adolatsizlikni tanqid qilgan. Bu jihatdan uning she’riyati faqatgina go‘zallikni madh etuvchi emas, balki teran fikr va hayotiy haqiqatlarni yorituvchi adabiy manba bo‘lib xizmat qiladi.

Bobur devonidagi she’rlar orqali shoirning shaxsiy kechinmalari, hayoti va ichki olami ochiladi. Ayniqsa, muhojirlikdagi hayoti, Vatanga bo‘lgan sog‘inch, yor va yurt dardini badiiy tasvirlashda u o‘ziga xos samimiylik bilan ajralib turadi. Bu holat uning she’riyatini faqat tarixiy emas, balki zamonaviy o‘quvchi uchun ham dolzarb va ta’sirchan qiladi.

Boburning adabiy uslubi, ayniqsa, Alisher Navoiy an‘analariga sodiqligi bilan e’tiborga loyiq. U Navoiy ijodini chuqur o‘rgangan va uni davom ettirgan shoirlardan biri hisoblanadi. Ammo Bobur o‘zining ichki olami, shaxsiy hayoti va sarguzashtlari haqida ochiq yozish orqali Navoiydan farq qiladi. Bu jihatdan uning adabiy merosi o‘ziga xos individual yondashuvga ega bo‘lib, turkiy adabiyotni yangi bosqichga olib chiqdi.

Bobur devonlaridagi adabiy janrlar faqat shakl jihatidan emas, balki mazmunan ham juda boydir. Har bir janrda shoir o‘zining o‘tkir fikri, hayotiy tajribasi va poetik salohiyatini namoyon qilgan. Aynan shu jihatlar uni o‘z davrining eng yetuk adiblari safiga qo‘shadi va uning merosini bugungi kunda ham o‘rganish va qadrlashga undaydi.

Xulosa.

Zahiriddin Muhammad Bobur o‘zining betakror ijodi, serqirra shaxsiyati va boy adabiy merosi bilan o‘zbek adabiyoti tarixida muhim o‘rin egallaydi. Uning devonlarida jamlangan she’riy asarlar nafaqat adabiy janrlar xilma-xilligi, balki chuqur falsafiy mazmun, badiiy yuksaklik va hayotiy teranlik bilan ajralib turadi. G‘azal, ruboiy, tuyuq, qit’a kabi janrlar orqali Bobur o‘zining shaxsiy kechinmalari, ijtimoiy qarashlari va estetik dunyoqarashini mahorat bilan ifoda etgan.

Boburning ijodi Alisher Navoiy an'alariga sodiq qolgan holda, o'ziga xos yangilik, samimiylik va realistik ruh bilan boyitilgan. Shoir o'z devoni orqali turkiy tilning badiiy imkoniyatlarini kengaytirgan va o'zbek adabiy tilining taraqqiyotiga katta hissa qo'shgan.

Xulosa qilib aytganda, Bobur devonlarida mujassam bo'lgan adabiy janrlar va ularning badiiy xususiyatlarini o'rganish, nafaqat shoir ijodini chuqurroq anglashga, balki milliy adabiyotimizning boyligi va tarixiy taraqqiyotini tushunishga xizmat qiladi. Bobur merosi bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan va kelajak avlodlar uchun bebaho ilmiy-adabiy manba bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Азимджанова С. Индийский диван Бабура. – Т.: «Фан», 1966.
2. Бекжон И. Бобурийлар маданиятига оид манба. // «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси, 2013 йил 23-сон.
3. Воҳидов Р. Биз билган ва билмаган Бобур. Адабий ўйлар. –Т.: “Маънавият”, 2008. – Б.120.
4. Гулбаданбегим Заҳириддин Бобур кизи. Хумоюннома. //Форс тилидан С.Азимжонова тарж.- Т.: “Маънавият”, 1998. – Б.104.
5. Заҳириддин Муҳаммад Бобур. Бобурнома. “Шарқ”, -Т.: 2002. – Б.336.
6. Иномхожиев Р. XVI аср Ҳиндистон адабий ҳаётида туркий-форсий икки тиллилик. –Т.: Фан, 1993. – Б.208.
7. Муҳаммад Ҳайдар мирзо. Тарихи Рашидий. – Т.: “Sharq”, 2010. – Б.720.